

BİR ŞEHRİN BEDENLERİ: ANDRES SERRANO’NUN SANATINDA EVSİZLİK SORUNU

Gökçen Meryem KILINÇ

Dr. Öğr. Üyesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, gmkilinc@gmail.com.tr,
ORCID:0000-0002-2337-1686

Gökçen Meryem Kılınç. “Bir Şehrin Bedenleri: Andres Serrano’nun Sanatında Evsizlik Sorunu”, ulakbilge, 58 (Mart 2021): s. 383-394. doi: 10.7816/ulakbilge-09-58-03

ÖZ

Bu makalede, “evsizlik” sorununun sanat alanına yansımalarına Andres Serrano’nun konu çerçevesinde gerçekleştirmiş olduğu üç farklı sanat çalışması üzerinden bakılacaktır. Sanatçı “Nomads” (1990), “Sign of the Times” (2013) ve “Residents of New York” (2014) adlı seri çalışmalarında, Birleşik Devletler’de New York eyaleti özelinde evsizlik sorununa odaklanmış, sorunsalı kendi sanat pratiğinin içinde kavramsal bir yaklaşımla ele almıştır. Beden, toplumsal yapıyı oluşturan en küçük birimdir. Onun varlık-yokluk ikilemi arasındaki durumunun sosyal ve psikolojik bağlamdaki etkilerine sanatçının projesinde yer alan katılımcıların diyalogları üzerinden yer verilecektir. Evsiz / evsizlik tanımı ve sınıflandırılması çerçevesinde bedenin kodlanması ve konumlandırılmasından söz edilecektir. Sorunun yaratıcı bir biçimde sanat eserine dönüştürülme süreci değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Andres Serrano, evsiz, evsizlik, beden, Nomads, Sign of the Times, Residents of New York

Makale Bilgisi:

Geliş: 10 Ocak 2020

Düzeltilme: 21 Şubat 2021

Kabul: 10 Mart 2021

Giriş

Evsiz insanlar ve evsizlik sorunu, Amerika Birleşik Devletleri'nin 17. yüzyılda karşılaştığı ve hala yaşamakta olduğu ciddi toplumsal sorunlardan biridir. Bu konuda, toplumun farklılaşmış sınıflarını tanımlamak için, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren değişen adlandırmalar ve tanımlamalar yapılmıştır. Günümüzde genel çerçevede, sürekli şekilde barınacak konut olanağına sahip olmayan ekonomik ve sosyal anlamda dezavantajlı insanları işaret etmektedir.

Sosyal, ekonomik, siyasal zeminlerde temellenen sorunun nedenleri ve çözümü konusunda toplumda farklılaşan görüşler mevcuttur. Gelir adaletsizliği, sosyal eşitsizlik, toplumda ırk nedeniyle var olan ayrılmalar gibi pek çok farklı neden sorunun hem kaynağı hem de süregelmesinin sebepleri olarak öne sürülmektedir.

Makalede, ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde evsizlik sorununun ortaya çıkışı, zaman içinde değişen evsizlik tanımlamaları, sorunun nedenleri ve gelişim sürecine dair bilgi verilecektir. İkinci olarak, konunun sanatsal perspektifte Andres Serrano tarafından ele alınışı açıklanacaktır. Bu bağlamda sanatçının yaşadığı eyaletteki evsizlik sorununa odaklanarak gerçekleştirmiş üç sanat çalışması incelenecektir. Sonuç bölümünde ise Andres Serrano'nun evsizlik sorununu sanatsal bir perspektifle yansıtmaya biçimi ve etkileri değerlendirilecektir.

1-Amerika Birleşik Devletleri'nde Evsizlik Sorununun Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Evsizlik sorununun Amerika Birleşik Devletleri ve New York'un tarihinde koloni dönemine kadar dayandığı bilinmektedir (Coalition for the Homeless, 2009). Ancak evsiz insanlara dair tanımlama ilk olarak 1870 yılında kullanılmıştır. İlk ortaya çıktığı yıllarda tercih edilen terim, bugün kullanıldığı üzere "homeless" terimi değil, "tramps", "hobo" terimleridir (National Coalition for the Homeless, 2018).

"Tramp" terimi Birleşik Devletlerde, İç Savaş döneminde (1870'lerde) ortaya çıkmıştır. Kökeni İngiltere olan terim İngilizcede "dolaşmak" anlamına gelmektedir. Amerika'da, savaş döneminde başıboş dolaşan insanları tanımlamak için olumsuz anlamda kullanılmıştır (National Coalition for the Homeless, 2018).

"Hobo" terimi ise, İç Savaş'tan sonra pek çok erkek işsiz kaldığında ve aileleri yerlerinden edildiğinde ortaya çıkmıştır. Bu terim, kökenleri belirsiz olsa da, 1890 civarında Amerika'nın Batı'sında kullanılmıştır (National Coalition for the Homeless, 2018).

Büyük buhran dönemi yazarı H:L:Mencken, "tramps" ve "hobos" terimlerinin anlamları arasındaki farka dikkat çekmiştir. "Hobo" olarak adlandırılan kişiler, işlerine uzun ara verebilen, fakat er ya da geç işlerine geri dönerek çalışan göçebe işçilerdir. "Tramp" ise çalışmaktan kaçınan ve seyahat eden insanları tanımlanmaktadır (National Coalition for the Homeless, 2018).

"Modern evsizlik" (homelessness) kavramının ortaya çıkışı ise 1970'li yılların sonlarına doğru olmuştur. Aslında, evsizliğin kentsel yaşamın bu kadar rutin, kalıcı, görünür bir özelliği olduğu ve kent nüfusunun bu kadar geniş bir alanını etkilediği tarihi New York tarihinde daha erken bir dönemde karşılaşılmaktadır: 1930'larda yaşanan "Büyük Buhran" olarak tanımlanan ekonomik kriz evsizlik sorununun ortaya çıkmasını kaçınılmaz kılmıştır. (Coalition for the Homeless, 2009)

1929'da başlayan ve yaklaşık on yıl süren Büyük Buhran, 20. yüzyılın en şiddetli ve en kalıcı ekonomik çöküşü olmuştur. İşsizlik oranı dramatik biçimde artmıştır.

İşsizlik sorunu beraberinde evsizlik sorununu da getirmiştir. "Hooverville" buhran döneminde evsiz insanları işaret eden yeni bir terim olarak ortaya çıkmıştır (Longey, 2020). Bu dönemde Birleşik Devletlerin başkanı Herbert Hoover'dır.

Terim ilk kez 1930'da Demokratik Ulusal Komite'nin Tanıtım Şefi Charles Michelson tarafından New York Times'da Chicago, Illinois'deki bir evsizler kampına "Hooverville" olarak atıfta bulunan bir makale yayınladığında kullanılmıştır. Çok geçmeden bu terim evsiz insanları tanımlamak için ortak kullanıma girmiştir. Bu terim, birçok kişinin ABD'nin ekonomik umutsuzluğa düşmesine izin verdiği için suçladığı Başkan Herbert Hoover'a aşağılayıcı bir göndermedir (Longey, 2020).

Hooverville kamplarında inşa edilen yapıların kalitesi ve yaşanabilirliği büyük farklılıklar göstermiştir. Bazı durumlarda, işsiz vasıflı inşaat işçileri, oldukça sağlam evler inşa etmek için yıkılmış binalardan taş ve tuğlalar kullanmışlardır. Bununla birlikte, çoğu bina, tahta kasalar, karton kutular, katranlı kağıtlar, hurda metal ve diğer atılmış malzemelerden bir araya getirilerek oluşturulan barınaklardan biraz daha fazlasıdır (Longey, 2020).

New York'ta, 1970'lerin sonunda parklarda, kaldırımlarda, metro ve otobüs terminallerinde ve diğer kamusal alanlarda uyuyan binlerce evsizin ortaya çıkmasıyla modern evsizliğin ilk işaretleri görülmeye başlanmıştır. O yıllarda, çoğu zihinsel rahatsızlıklara sahip olmak üzere çok sayıda insanın New York sokaklarında yaşamaya başlamasının nedeni 1950'lerde hükümet tarafından yoksul insanların yaşadığı uygun fiyatlı evlerin ve zihinsel hastalıklara sahip insanlarla ilgili sağlık politikalarında yapılan değişikliklere kadar uzanmaktadır. New York eyaletinde konut stoğu konusunda yaşanan en büyük sorun ise tek odalı, mutfak ve banyosu paylaşımlı kullanım alanlarına sahip bu evlerin sayısında önemli oranda düşüş yaşanması ile gerçekleşmiştir. Tek başına yaşayan yetişkinler, çocuksuz çiftler- hatta 1960'ların başında yapılan düzenlemeye kadar aileler de barınabiliyorlardı- uygun fiyatlı bu konutlarda barınabiliyorlardı. I. Dünya Savaşı'nı izleyen on yıllarda tek odalı konutlar New York eyaletindeki nispeten ucuz ve çok sayıda konut kaynağı olmaya devam etmiştir. 1970'li yıllarda bu konutlar, çoğu engelli, yaşlı, bağımlı veya eski mahkum ya da yoksul bekar yetişkinler için son noktada değerlendirdikleri barınma yerleri olmuştur. Fakat 1970'lerde bu yapıların dönüştürülmesi, yıkım ve emlak vergileri konularındaki yeni politikalar, konutların sayılarında dramatik düşüşe ve caddelerde yaşayan insanların sayısının yüksek oranlarda artmasına yol açmıştır. 1990'ların başına kadar ise konut sayısındaki azalma aşamalı bir biçimde devam etmiştir (Coalition for the Homeless, 2009).

NYC eyaletinde konutla ilgili yapılan son düzenlemelerden ve sayılarında azalmadan sonra, yoksul insanların barınma alanları caddeler, otobüs ve metro istasyonları, parklar olmuştur. Günümüzde de evsizlik sorunu ülkenin devam etmekte olan en ciddi sorunları arasındadır.

2-Evsizlik Sorunun Andres Serrano'nun Sanatına Yansıması

Kitleleri büyük oranda etkileyen metropol hayatının bu ciddi sorunun sanata yansıması da kaçınılmaz olmuştur. Amerikalı kavramsal sanatçı Andres Serrano, duyarlılıkla bu soruna kendi perspektifinden eğilmiştir. Serrano, New York eyaletinde doğmuş, hayatı boyunca bu eyalette yaşamış bir sanatçıdır. Dolayısıyla metropol yaşamının gerçeklerini her an doğrudan gözlemleme, deneyimleme ve analiz etme şansına sahiptir. Sanatçının 1990 yılından 2014 yılına kadar farklı tarihlerde gerçekleştirdiği üç farklı çalışma Birleşik Devletler'in ve New York Eyaleti'nin yaşadığı en büyük sorunlar arasında olan "evsiz insanlar ve evsizlik" konularına odaklanmaktadır: *Nomads* (1990), *Sign of the Times* (2013), "Residents of New York" (2014) adlı çalışmaları ile dünyanın en büyük ekonomisine sahip ülkelerinden biri olan Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan ve çoğunlukla göz ardı edilen trajediye dikkat çekmiştir. Sanatçı fotoğrafı araç olarak kullanarak gerçekleştirdiği kavramsal çalışmalarında "evsizlik" problemi yaşayan bireylerin yaşamlarına tanıklık etmiştir. Serrano'nun ilk çalışması 1990 yılında gerçekleştirmiş olduğu "Nomads", (1990) adlı fotoğraf serisidir. Bu seri, sanatçının New York Eyaleti'nde yaşamakta olan otuz evsiz insanla girdiği diyalog sonucunda ortaya çıkan bir fotoğraf serisidir. Toplumda marjinalleştirilmiş gurupların yaşamlarına ilgi duyan ve bunları kendi perspektifinden belgeleyen sanatçı için "Nomads" serisi daha sonra evsizlik sorunundan yola çıkarak gerçekleştireceği iki farklı fotoğraf serisinin başlangıcı niteliğindedir.

Serrano, "Nomads" serisi için ilhamını Amerikalı fotoğrafçı ve etnograf olan Edward Sheriff Curtis'in çalışmalarından almıştır (Sutton, 2020). Curtis, 1900'lü yıllardan başlayarak otuz yıl boyunca Amerikan yerlilerini fotoğraflamıştır. Bu süre boyunca dönemin başkanı Theodore Roosevelt'in desteğini kazanmıştır (King, 2012).

Edward Curtis'in "The North American Indian" adlı uzun soluklu ünlü fotoğraf serisi, kaybolmak üzere olan bir yerli ırkın varlığını kayda geçirilmiş olması bakımından önemlidir. Serrano için ise, "Nomads" adlı çalışma, yüzyılın başında Edward Curtis tarafından fotoğraflanan Kızılderili Amerikalılar'ın imgelerine benzemektedir. Hatta, Serrano bu diziyi hazırlarken, ilham aldığı sanatçının çalışmaları yaşam alanının içindedir; yemek odasında asılı dört Curtis fotoğrafı vardır. Her ne kadar Curtis'in Yerli Amerikalılar'ı sadece özenli geleneksel kıyafetlerle fotoğraflayarak ve çağdaş kültüre göndermeler yapmaktan kaçınarak romantikleştirme ve idealize etme çabaları görünür olsa da, Serrano, Curtis'in katkısının önemli olduğunu düşünmüştür: Serrano'ya göre belirli bir tarihsel an Curtis tarafından yakalanmasaydı sonsuza dek kaybolacaktı. Benzer düşünceden hareketle Curtis gibi Serrano'da "Nomads" adlı seri fotoğraf çalışmasında "yer değiştirmenin eşiğinde bir sınıf insanı" kaydetmek istemiştir. Serrano, insanların yerlerinden edilmesini soykırımlarının ilk adımı olarak değerlendirmektedir (Hoobs, 1994:36).

Curtis ve Serrano'nun söz konusu çalışmaları arasındaki benzerlik çalışmaların kavramsal zeminlerinde kurulur: Curtis kaybolmak üzere olan bir ırkı çalışmalarıyla ortaya çıkarırken, Serrano toplumda göz ardı edilen

yoksul ve evsiz insanları "Nomads" serisi ile görünür kılar. İki sanatçının çalışması teknik ve konuya biçimsel yaklaşım bağlamında da benzerlikler taşımaktadır.

"Nomads" serisi üzerinde çalışırken, "Serrano ve arkadaşı Michael Coulter, başka bir asistanla birlikte gece 12:30- 5:30 saatleri arasında Tompkins Meydanı, Astor Place, Brooklyn Köprüsü, Bleecker Caddesi ve Grand Central İstasyonu'nda metro duraklarını ziyaret etmişlerdir. 1990 yılı kışında mavi-gri fotoğrafik arka plan, pil ile çalışan bir aydınlatma sistemi, bir şemsiye, bir tripodlu bir Mamiya RB 6x7 kamera ve bir tabure olarak Serrano, parklarda, metrolarda ve sokaklarda karşılaştığı insanları fotoğraflamıştır. Hatta çöpleri arayan insanları bile bularak çalışmanın içine dahil etmiştir. Seçilen modellerine on dakika poz vermeleri için on dolar ücret ödemiştir. Her modeli fotoğraflamadan önce kendi duruşunu almaya teşvik etmiş fakat çok fazla yönlendirmemiş, sadece sağa ya da sola bakmalarını istemiştir. Serrano, portatif stüdyosunu evsizlere götürürken figürleri geçici olarak günlük dünyalarından uzaklaştıran taşınabilir bir stüdyoya yerleştirmiş, cazibe ve gerçeklik ile reklam ve dokümantasyon arasında ilginç bir çelişki oluşturabilmiştir. Nihayetinde, Serrano otuz evsiz insan portre fotoğraflarını çekmiş ve çalışma yaklaşık otuz gecede tamamlanmıştır (Hoobs, 1994:35-36).

Serinin dikkat çeken figürleri arasında keçe şapkası ve aslanla süslenmiş kemer tokasını işaret eden Sir Leonard vardır. Leonard, duruşundaki güven, bakışının netliği ve işaret ettiği kemeri ile yoksul ve evsiz bir insandan çok, cesur, verdiği pozla kendine son derece güvenli, yaptığı işe hakim bir profesyonel reklam karakteri izlenimi yaratmaktadır. Serrano, bu serideki bazı insanların görünüşünde, kıyafetlerinde herhangi bir değişikliğe gitmeden onların içlerinde var olan güçlü potansiyeli görmüş ve poz verirken o anı yakaladığında kaydetmiştir.



Resim 1: "Nomads", (Sir Leonard), 1990

<http://www.artnet.com/artists/andres-serrano/nomads-sir-leonard-YHgvvEiBTbpwaeiV7jPnhw2>

Sanatçı, bireysellikleri yok olmanın sınırında olan bu insanları fotoğraflarken, bilinçli bir şekilde göz ardı edildiklerini düşündüğü insanların kimliklerine vurgu yapmıştır. Çalışmada her bir evsiz insanı isimleriyle birlikte görünür kılmıştır. Fotoğrafların altında eser adı olarak fotoğraflarını çektiği insanların gerçek isimleri yazmıştır. Bu tanımlama biçimi çalışmanın kavramsal bütünlüğü için kaçınılmaması gereken tamamlayıcı parçadır. İzleyicileri herhangi bir evsizin değil, kimliğe sahip bireylerin fotoğraflarına baktıklarına dair yönlendirme içerir.

Kimliğe yapılan vurgu beraberinde "aidiyet" kavramı üzerine düşünmeyi de kaçınılmaz kılar. Sanatçı

tarafından toplumun asıl üyeleri olarak görülen, fakat bu sınıftan uzak ve belirli bir seviyede tatmin edici yaşam kalitesine sahip insanlar için yok sayılan ve göz ardı edilen evsizler aslında nereye aittir?

Kapitalist sistemin içinde bireyi görünür kılan unsur, topluma sağladığı herhangi bir faydadan çok ekonomik sisteme yaptığı katkıdır. Evsiz insanların "varlık"ları bu noktada soyut bir hal alır çünkü, içinde bulundukları toplumsal ve ekonomik yapının işleyişin gerektirdiği üzere varlıklarını somutlaştıracak "fayda" yaratma kapasitelerini pek çok farklı nedenle kısa ya da uzun bir süre için, kısmen ya da tamamen kaybetmişlerdir.

İnsanların isimleri aracılığıyla kimliklerine yapılan vurgu, toplumun ekonomik gövdesinin içinde faydalı bir organ olma durumundan kopmuş evsizin konumunu yeniden düşündürür. "Nomads" serisi, her ne kadar üretim sürecinin aktif bir çalışanı olmasalar bile hala bir kimlikleri olduğuna, "evsiz" gibi genel ve klişe bir tanımlamanın ötesinde onların birer "vatandaş" olduklarına ve içinde yaşadıkları topluma ait olduklarına vurgu yapmaktadır.

"Nomads" serisi üretilirken "kimlik, tanımlama ve aidiyet" kavramları üzerine düşündürecek ilginç benzerlikler ve ironi içeren bir sürece de tanık olunmuştur. Örneğin, fotoğraflanan kişilerden birisi "Roosevelt" adını taşımaktadır. Bu isim, Birleşik Devletler'in tarihinde başkanlık yapmış iki liderin kimliğiyle kısmen eşleşmektedir: Birleşik Devletler'e 1901-1909 yılları olmak üzere iki dönem başkanlık yapan 26. başkan Theodore Roosevelt ve 1933-1945 yılları arasında başkanlık yapan ve Amerika'nın tarihinde en uzun süre iktidarda kalan 32. başkanı olan Franklin Delano Roosevelt.

1932 yılında Herbert Hoover'ın ardından başkan olarak seçilen ve dört dönem iktidarda kalan Franklin Delano Roosevelt, 20. yüzyılın en büyük ekonomik felaketlerinden biri olan Büyük Buhran döneminde ülke yönetimini devr almıştır. Franklin D. Roosevelt "New Deal" olarak adlandırılan, ekonomik iyileştirme için sanayi, bankacılığın yeniden düzenlenmesi, işsizliğin azaltılması, tarım, konut gibi pek çok farklı alanda çalışmalar yapmıştır (Paul, 2017). Geniş kapsamlı projeleri ile kriz döneminin yönetilmesinde ve aşılmasında başarılı olan bir figürdür.

Roosevelt ise isim benzerliği ile imajı olan kişinin arasındaki zıtlığı ortaya koyarak geniş kitlelerle Roosevelt adının Birleşik Devletler'in tarihsel sürecinde yarattığı güç ve çağrışımı ile fotoğrafla karşılaştıkları zaman bilinen "Roosevelt" kimliği arasındaki çatışmayı göstermesi bakımından ikilik yaratır. "Roosevelt" adıyla rastlantısallıkla yakalanan benzerlik, izleyici için olası yeni bir düşünsel perspektif yakalama potansiyeli yaratması bakımından ilginçtir.



Resim 2: "Nomads", (Roosevelt), 1990

http://www.artnet.com/artists/andres-serrano/nomads-roosevelt-0aARn_S-jMplL1zNafgcNA2

Bir başka benzerlik “Curtis” ismi ile yaşanır. Serrano “Nomads” serisi için fotoğraf çekimleri sırasında, kendisine model olan bir evsizin adının “Curtis” olduğunu öğrenir. Serrano’nun kariyerinde, yaptığı çalışmalarla yol gösterici ve ilham kaynağı olan Edward Curtis adı, bir evsizin kimliğiyle rastlantısal bir biçimde eşleşmektedir. Serrano Curtis’den başkalarından yardım alarak yaşamını sürdüren yoksul ve evsiz bir insan olarak değil de “caddelerin tanınmış bir karakteri” olarak bahsetmeyi tercih eder (Serrano, 2018).



Resim 3: “Nomads”, (Curtis), 1990
<https://andresserrano.org/series/nomads>

Sanatçının evsizlerle gerçekleştirdiği ikinci çalışma 2013 yılında yaptığı “Sign of the Times” olarak adlandırdığı fotoğraf serisidir. Proje, sanatçının New York City’de çok büyük sayıda yaşayan evsiz insanları fark etmesiyle Ekim ayı başında tasarlanmıştır (Serrano, 2013). Bu seride, sanatçı evsiz insanları fotoğraflamak yerine onlara ait bir nesneyi sanat eserine dönüştürmüştür. “Sign of the Times” adlı çalışma, sanatçının doğrudan evsizlerin imajlarına yer vermeyişiyle “Nomads” ve evsizlerle ilgili yapılan üçüncü seri olan “Residents of New York” adlı çalışmalardan ayrılmaktadır: Diğer iki çalışmaya kıyasla dolaylı bir anlatıma ve daha yoğun kavramsal içeriğe sahiptir. Serrano, “Sign of the Times” adlı serisini gerçekleştirmek için farklı bir yol izlemiştir: Evsiz insanların ellerinde tutarak para, yiyecek ve yardım istemek için kullandıkları tabelaları her biri için yirmi dolar teklif ederek onlardan satın alır. Sanatçı için bu tabelalar oldukça dikkat çekicidir. Çünkü, her bir tabela kısa ve öz hikaye içermektedir. Sahipleri için bu tabelalar, sözsüz olarak iletişim kurmanın dolaysız araçlarıdır. Sanatçının tabelaları satın alma eylemi, sanatçı ve evsiz insanlar arasında sözlü diyalog kurmak için başlangıç

olmuştur. Serrano, evsiz insanları tabelalarını satın almak için para teklif ederek ikna etmeye çalışırken onlara temas etmeyi başarır ve böylece tabelalarda küçük bir özeti olan yaşamlar hakkında görünenden fazlasına ulaşır. Nihayetinde, Serrano satın aldığı tabelalarla 200 farklı yaşamın kısa ve kimi zaman oldukça derin hikayesine ulaşmış olur (Serrano, 2013). Serrano bu seride evsiz insanların görseline yer vermez. Sadece nesneye odaklanır ve nesne üzerinden bireyin varlığa işaret eder. New Yorklu olmasına ve sürekli bu insanlarla gündelik hayatta karşılaşılıyor olmasına rağmen, sokaklarda dilenen ve uyuyan insanların fazlalığı Serrano için bile şaşırtıcıdır. Sanatçı projeyi hayata geçirdiği andan itibaren onlarla empati kurmaya çalışmış, kısmen sokakta yaşayan insanların yaşam şekillerine benzer bir biçimde davranmıştır. Ulaşım aracı kullanmak yerine her yere yürüyerek gitmiştir. Konuşurken onların göz seviyesine inmiştir. Sohbeti sırasında, bir sanatçı olduğunu ve yirmi dolar karşılığında ellerinde tuttukları karton tabelaları satın almak istediğini söylediğinde, sadece on dolara ihtiyacı olduğunu söyleyen insanlarla da karşılaşmıştır (Serrano, 2013). Kurulan iletişim, hem sanatçı hem de evsiz insanlar bir alışveriş olmanın ötesindedir. İnsan olmanın anlamı ve sorumlukları üzerine yeniden düşünmemizi sağlar. Sanatçının aktardığı anekdotlar göstermektedir ki, şehrin en kötü şartlarında yaşayan bu insanların bazıları için onlarla gülümseyerek kurulan diyalog umut ve mutluluk vericidir:

“Kimileri benim yaşımda olan, her yaşta insandan tabela satın aldım. Gece saat 22.00’da 3. cadde Marks Sokağı’ndaki Mc Donalds’ın önünde oturan atmış yaşlarındaki bir adam hatırlıyorum. Yüzüme sanki cennetten gelen bir melekmişim gibi baktı. Karton bardağının içinde sadece birkaç pennie (kuruş) vardı ve tabelası için yirmi dolar vermek istediğime inanmadı. Tabelasını satın aldığımda ‘şimdi bir yatak ve yemek satın alabilirim’ dedi” (Serrano, 2013). Sanatçının zor şartlarda yaşayan bu insanlara yaklaşımı onlara güven vermekte, fark edildiklerini ve önemsendiklerini hissettirmektedir. Sanatçının New York sokaklarında evsiz insanlarla bazı karşılaşmaları, onların sarsıcı hikayelerini de görünür kılınmasını sağlamıştır. Yaklaşık 16 yaşlarındaki bir gencin tabelasında yazan cümle trajedinin örneklerinden birine işaret etmektedir: “Annem bize burada beklememizi söylemişti. Bu on yıl önceydi” (Serrano, 2013). Her biri farklı öykülere sahip tabelalar, evsiz insanların farkedilmeyi umarak diğer insanlarla kurdukları sözsüz diyalogların araçlarıdır. Kısa ve çarpıcı bir öykü yazıyla bir yüzeye sabitlenmiş, sestem ve sözden arındırılmış, beden diliyle birlikte insanların temas halinde olduğu caddelerde sürekli olarak görünür haldedir. Bir nesne olmaktan öte tabelaların barındırdığı öykü, resimlenirken seçilen imge, hatta yazı karakteri ile birlikte, evsiz insanın kimliğine dair izler taşımaktadır. Öyle ki her bir tabela, bedenle olan bağını koparıp tek başına değerlendirildiğinde bile yüksek etki gücünü korumaktadır. Serrano, bir tanesi hariç her tabelayı satın almak istediğini söylemiştir. Almak istemediği ise, üzerinde bir fotoğraf, bazı detaylar ve yazı olan güzel bir tabeladır. Sahibi bu tabelayı satmaya gönüllü olmayınca, sanatçı onun arkadaşından bir tabela alır ve neden satmak istemediğini sorar. Arkadaşının ifadesiyle, söz konusu tabela “onun yıllardır kullandığı şanslı tabelasıdır” (Serrano, 2013). Barınma, yemek, güvenlik gibi temel ihtiyaçlarını bile karşılamaktan yoksun bir insanın bir “madde”ye (tabelaya) “şans”la ilgili yüklediği anlam çarpıcıdır. Hangi koşullar altında yaşam mücadelesi veriyor olursa olsun, insan için nefes alıp verdiği sürece umudun yaşamının devamı için temel gereklilik ve güç olduğunu düşündürür.



Resim 4. “Sign of the Times”, 2013
<https://andresserrano.org/exhibitions>

Nihayetinde sanatçı her biri farklı hikayelere sahip evsiz insanlardan 200 adet tabela satın almıştır ve bunları sergileyerek koleksiyonunu bir sanat eserine dönüştürmüştür.

Evsizlik, sosyal, politik, ekonomik olmak üzere farklı zeminlerin birlikteliği üzerine temellenen ve büyüyen bir sorundur. Fakat Serrano, bir sanatçı olarak, çalışmasının siyasi tavrı içeren bir yanı olmadığını belirtmiştir. Eğer öyle kabul edilecekse kimin siyasi tavrı diye sorar: Sanatçı olarak kendisinin mi, yoksa sokakta karşılaştığı evsiz insanların mı? Serrano, evsizliğin ironik olarak birçok insan tarafından sorun olarak görülmeşiğine dikkat çeker. Sanatçı projesini "bu bir ses, bir araç, benim ve onların duyulmaya ihtiyacı olan bir hikayesiydi, New York'da, Birleşik Devletler'de ve dünyada yaşayan yoksul insanların hikayesi" diyerek özetlemiştir (Serrano, 2013). Sanatçı, tabelaların görselleri ile "Sign of the Times" adında bir video filmi de yapmıştır. Video filminin arka planında Martin Luther King'in 28 Ağustos 1963 yılında 200 bin kişiye hitap ederek gerçekleştirdiği "I have a dream" ("Bir hayalim var") başlıklı ünlü konuşması remix özellikli bir müzik ile birlikte duyulmaktadır. Çalışma, video formatıyla, aralarında etkileyici kısa öykülerin bulunduğu yazılı tabelaların görselleri ve King'in etkileyici konuşmasıyla, yeni ve daha zengin bir çerçeve kazanmıştır. King'in Washington DC'de yaptığı konuşma, o tarihten itibaren Amerikan siyahi halkı için azınlıkların özgürlük, hak ve eşitlik arayışlarında umut ve motivasyon kaynağı olmuştur. Serrano'nun çalışmasına dahil olunca, bu defa evsizlik sorununu yaşayan bütün insanları birleştiren etki yaratır. Evsiz insanlar için ötekileştirilmeden var olabilecekleri bir toplum düşünün yükselen sesi olur. Bir başka açıdan okunduğunda ise, güvenlik, barınma, yemek gibi temel ihtiyacını bile karşılayamayan insanlar için siyahi-beyaz ayrımı diye bir sorun kalmamıştır. Çünkü, iki sınıf arasındaki durum aynı problemle- ortak bir zeminde eşitlenmiştir ve her bir bireyin sesinin duyulması eşit derecede öneme sahiptir.

Serrano, "Residents of New York" adlı üçüncü projesini 2014 yılında, kar amacı gütmeyen bir kuruluş olan "More Art Organizasyonu"nun sponsorluğuyla gerçekleştirilmiştir (Gorence, 2014). "Nomads" adlı evsizleri konu alarak yaptığı ilk fotoğraf serisinden 25 yıl sonra gerçekleştirdiği bu çalışmada sanatçı stüdyo fotoğrafçılığına dair tüm izleri çalışmasından silmiştir. Toplumda ötekileştirilen ve görmezden gelinen evsiz insanları, sıkışmış oldukları geçici yaşam alanlarında ziyaret etmiş, projeye katılan evsiz insanı bulundukları yerde fotoğraflamıştır. "Residents of New York" adlı fotoğraf serisi, "Nomads" ve "Sign of the Times" serilerinin bütünleşmiş hali gibi görülebilir. Hem "Nomads" serisindeki gibi evsiz insanlar, hem de "Sign of the Times" serisindeki gibi tabelalar bir arada görülmektedir. Bununla birlikte bu seri diğer iki çalışmadan farklılıkları da içermektedir. Öncelikle fotoğraf çekimleri için geçici de olsa bir stüdyo ortamı yaratılmamıştır. "Nomads" serisinde ışık kullanımının kontrollü olduğu fark edilirken, bu seride olabildiğince doğal ışıktan faydalanılmıştır. Her ne kadar "Nomads" serisinde pozlar kurgulanmış olmasa da, bu serideki kadar evsizliğin ruhunu yansıtmamaktadır. İnsanlar kendilerine yarattıkları geçici yaşam alanlarının doğallığı içinde fotoğraflanmışlardır. Ne yüzlerinde, ne de beden dillerinde kurgulanmış ya da abartılmış ifadeler yoktur. Serrano'nun fotoğraflarında görülen şey, her ne kadar zor koşullarda yaşıyor olsalar da, insanların çaresizliği ya da dramatize edilmiş bir sahnenin yaratılması ve yansıtılması değildir. Serrano, barınacak sabit bir yeri olmayan bu insanlar için "evsiz" tanımlanması yerine "Residents of New York" tanımlamasını kullanmayı tercih etmiştir. Çünkü sanatçıya göre, bu insanlar New York şehrinin asıl sakinleridir (Sutton, 2014). "Evsiz" tanımı, söz konusu kişilerin yaşamakta oldukları şehirle olan bağlarını azaltıp, onları yaşadıkları yerde birer yabancıymış gibi konumlandırırken, sanatçının seçtiği tanımlama, onların bir yere "ait oluş" durumlarına vurgu yapar. "İzleyici" konumundaki insanlardan evsiz insanlara belki daha önce göstermedikleri bir yaklaşımla, pozitif bir perspektifle bakmalarını önermektedir. Aynı zamanda "evsiz" tanımlaması onları genel ve kimliksiz bir kategori içine dahil ederken, "Residents of New York" tanımlaması, ayrıcalıklı bir yere işaret etmese de, şehirdeki farklı grup ve sınıftan olan diğer insanlar kadar, onların da yaşadıkları şehre ait olan varlıklarına dikkat çeker.

Bu nedenle, sanatçının bu seriyi sergilemek için seçtiği yer bir sanat galerisi ya da müze değil, onların geçici de olsa yaşamakta oldukları alanlardır. Kamusal alanlar açık birer sergi mekanına dönüştürülür. Böylece, en doğal halleriyle olağan yaşamları içinde fotoğraflanan "yerleşimciler" beyaz duvarlardan oluşan steril, kendi yaşam koşullarıyla ve varoluş mücadeleleriyle çelişen yapay ya da onlara yabancı alana sıkıştırılmamış olurlar. Şehrin geneline yayılan sergi sayesinde bu serinin ruhunu en iyi yansıtacak ve onunla en iyi bütünleşecek mekan tercihi yapılmış olur. Nihayetinde, "New York'un Yerleşimcileri" adlı çalışma 85 kişiden fazla evsiz insanın büyük formatta çekilmiş fotoğraflarından oluşmuştur (Serrano, 2013). 2014 yılı Mayıs-Haziran ayları süresince West Square civarında, West 4 metro istasyonun giriş-çıkış koridorlarında, LaGuardia Place'de, Judson Memorial Kilisesi'nde, Manhattan'ın çevresindeki telefon kulübelerinde sergilenmiştir (Gorence, 2014).

Sergi için seçilen yerler, insan akışının fazla olduğu yerlerdir ve aynı zamanda evsiz insanların yaşam

alanlarıdır. West 4 metro istasyonu boyunca düzenlenmiş olan sergide fotoğrafı yer alan bir evsiz ile yine aynı istasyonda karşılaşmanız olasıdır. Bir kilise civarında bir evsizin fotoğrafıyla karşılaştığınızda yakın bir yerde onu yardım isterken görmeyiz mümkündür. Hem imge hem de gerçekliğin birlikteliğiyle sağlanan tekrar sayesinde, çoğu zaman yanından fark edilmeden geçilen evsiz insanların diğer insanlar tarafından görünür hale gelmesi kaçınılmaz kılınmıştır. Tekrarlar ve bu durumun kamusal alanda, yaşamın doğal akışı içinde gerçekleşiyor olması "Residents of New York" serisini güçlü ve etkili kılan yönlerden biridir.



Resim 5. "Residents of New York" Sergisi, West 4 metro istasyonu. New York, 2014
<https://moreart.org/projects/andres-serrano/>

Nihayetinde, evsiz insanlarla, "seyirci" konumundaki diğer insanlar arasında yaşanan zorunlu karşılaşma durumu, empati duygusunu çağırabilmektedir. Sanatçını hedeflediği de zaten bu duyguyu yeniden ortaya çıkarabilmektedir. Sekiz milyonun üstünde nüfusa sahip metropolün devasa reklam tabelaları ve parlak ışıkları ile tüketime odaklı kültürel yapısı, hızlı akan yaşam ritmi içinde dikkatlerin toplumun dezavantajlı bu sınıfının üzerinde yoğunlaşması kolay değildir. Rekabetin yaşam biçimi haline dönüştüğü, sıradanlaştığı ve normalleştiği toplumsal yapı içinde dikkatleri evsiz insanlar üzerine çekebilmek, onları görünür kılmak ve empati duygusu yaratabilmek sanatçının başarısıdır.

Sonuç

Andres Serrano’nun “Nomads”, “Sign of the Times” ve “Residents of New York” adlı çalışmaları, Amerika Birleşik Devletleri’nin en büyük metropollerinden biri olan New York’da süregelen yoksulluğun ve evsizlik sorunun pek çok farklı yüzünü göstermiştir. Eyaletin en savunmasız yaşam biçimine sahip tabakasının gündelik olağan hayat akışından çarpıcı fragmanlar sunar. Sanatçı, gerçekliği yeniden inşa etmeye gerek duymadan ve oluş halindeki yan anlamlar eklemekten olabildiğince çıplaklığıyla yansıtır.

Serrano’nun bu üç seri çalışması, özünde “özne”nin “öteki” diye konumlandırılanla olan ilişkisinin analizi ve sanatçının farkındalık yaratma çabası üzerine kurulur. Her ne kadar Serrano, sanatçı özelinde hassasiyetle ve empatiyle “öteki”ye bir özne konumu attettiye de toplumun genel bakışında bu konumlandırma çok hakim değildir. Bu çıkarım, hem söz konusu toplumu ve kültürü objektif bir şekilde gözlemleme olanağına belirli bir süre o kültür içinde yaşayarak sahip olmuş bir birey olarak edinilen deneyimlere, hem de Serrano’nun sergileri sırasında iletişim kurduğu izleyicilerin yorumlarına dayanarak yapılabilir. Toplumda tabakalaşma metropol yaşamında hayatın farklı alanlarına nüfuz etmiş durumdadır. New York eyaleti özelinde bakıldığında zaman ise, en ciddi katmanlardan ikisini evsiz insanlar ve diğerleri (ortalama yaşam standardı ve üstüne sahip insanlar) oluşturmaktadır.

Metropol yaşamının içinde “ben” ve “öteki” biçiminde yapılan bu ayrım sıradanlaşmıştır. Bireyler bu sınıflandırmayı yaptıkları ölçüde kendilerini toplumun dezavantajlı gurubundan farklı bir yerde konumlandırmış olurlar. Bu konumlandırma onlara güvende olma duygusunu hissettirirken, evsiz insanların ise toplumda tehdit yaratan ve göz ardı edimesi gereken varlıklar olduğu yönündeki negatif algıyı pekiştirir. Metropol insanı için, bireysel güvenliğin devamlılığının sağlanması düşüncesi, bir ölçüde evsiz insanlarla olan temasın en aza indirgenmesiyle mümkün olabilir. Soruna, bireyler temelindeki ayrışma açısından bakıldığında, söz edilen düşünceden hareketle yaratılan mesafe, gündelik yaşamda gerilimin artmasına neden olur. Serrano’nun çalışmaları, izleyicilere, bireyin kendisini ayrıcalıklı bir yerde konumlandırmadan bu teması kurabilmesi halinde, bireysel düzeyde harcanacak çaba ile değişimler yaratılabileceğini gösterir.

Öte yandan, “Nomads”, “Sign of the Times” ve “Residents of New York” adlı çalışmalar bir ülkenin sosyal ve ekonomik denge durumu üzerine düşündürür. Bu insanlar, şehrin geniş caddelerinde gözün alabildiği her yerde yükselen ve tüketimi daha çekici hale getiren parlak reklamların ve devasa televizyon görüntülerinin altında kendilerine sığınacak bir yer bulmaya çalışırlar. Kimi insanların düşündüğü “bu bir yaşam tarzı seçimi” gibi derinliksiz bir açıklamanın aksine hemen her evsizle kuracağınız diyalogda duyacağınız üzere evsizlik bir “seçim” değil başka bir seçeneğe sahip olmamanın yarattığı bir sonuçtur. Her bir evsiz bireyin hikayesi, kendine özgü pek çok farklı yaşam deneyimine dayanmaktadır. Bu bireyleri caddelerde yaşamaya zorunlu kılan nedenlerin yanı sıra, yeni yaşamlarında karşılaştıkları zorlukların ve yoksunluk durumunun yarattığı etkiler, onların beden dillerine, mimiklerine ve iletişim kurulduğu taktirde sözel ifadelerine tüm gerçekliğiyle yansımaktadır.

Sanatçı, bu etkilerin belirli bir insan gurubu için değil de, daha fazla insan tarafından görünür olmasını sağlamak için, konuyla ilgili yaptığı üç çalışmadan sonuncusu olan “Residents of New York” serisini müzede ya da bir galeride sergilemez. Tam da sorunu içinde barındıran metropol, bu sanat çalışmasının sergilendiği açık sanat galerisi haline gelir. İzleyicinin böyle bir sorunu görmemek için yön değiştirme şansı bile büyük oranda ortadan kalkar. Serrano’nun çalışmasında, imgeler ve gerçekliğin bir araya getirilmesiyle yaratılan alenen görünürlük hali, sorunun altını bir kez daha kalın çizgilerle çizerek, gönüllü olunsun ya da olunmasın, problemle karşı karşıya gelmenize ve üzerinde düşünmenize neden olur.

Serrano’nun bu üç seri çalışmasında anlam, dolaylı bir yol izlenerek yaratılmaz. Sanatçı, sanatı yaşamın içinde var eder. Onu yüksek, ulaşılmaz ya da anlaşılabilir bir yerde konumlandırmaz. Konuyu, gereksiz tüm imajlardan, detaylardan arındırarak yalın bir biçimde ele alarak yansıtır. Bu yaklaşımı izleyicilere kolaylıkla ulaşabilmesindeki başarıların sebeplerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Kuşkusuz, bu sanat projelerinin New York’daki evsizlik sorununu çözmek gibi bir amacı yoktur. Böylesi bir beklenti oldukça ütöpik olur. Ancak, sorunla ilgili farkındalık yaratarak, izleyici konumundaki insanların algısında gerçekleştirilebilecek bir değişim, duruma yeni bir perspektiften bakabilmelerini sağlayarak düşündürebilmek ve empati duygusunu harekete geçirebilmek sanatçının hedefidir.

Serrano, sergi sırasında, evsiz insanların kimliklerine vurgu yaparak, onlarla kurmuş olduğu diyalogları izleyicilerle paylaşır. Sanatçının, evsiz insanların yaşam hikayeleri ve beklentilerine dair aktarmış olduğu

anekdotlar, sanatsal deneyimi aracılığıyla izleyicilere sunmuş olduğu samimi önermeler olarak değerlendirilebilir. Evsizlik sorunu ekonomik bir sorun olmanın yanında aynı zamanda toplumsal bir sorundur. Metropol hayatının hızı ve sistemin dayattığı zorunluluklar, rekabet ve yarış duygusu içinde bireyin kendisi dışındaki yaşamlara duyduğu hoşgörü ve hassasiyetin kaybolduğu noktasında bir farkındalık yaratma çabasıdır.

Sanatçının evsiz insanlarla kurduğu diyalog ve sonrasında sergiyi gezen izleyicilerin de ifade ettiği üzere, onlara karşı tavırlarının ve yaklaşımların değişmiş olması projenin başarısının göstergesidir. Evsiz insanların, kendilerini o toplumda yaşayan bir birey olarak hissetmeleri sadece onlara sağlanacak maddi yardımlar ve sunulan olanaklar sayesinde gerçekleşmez. Birey olarak hissetmelerini sağlamak, onlarla samimi bir dinleyici olarak kurulan diyaloglarla ve empatiyle mümkün kılınır. Temasın gerçekleşebilmesi için ise insanlığın en büyük zaafı olan maddenin öncelikli konumlandırılma durumunu gözden geçirip, hümanizmin özündeki değerleri yeniden hatırlayabilmek ve bu doğrultuda davranış biçimi geliştirebilmek gerekmektedir.

Kaynaklar

- Coalition for the Homeless. (2009). Why are so many people homeless? *Coalition for the Homeless*. <https://www.coalitionforthehomeless.org/why-are-so-many-people-homeless/> adresinden 09.01.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Gorence, Amanda. (2014). Andres Serrano's Portraits of the Homeless in NYC. <https://www.featureshoot.com/2014/05/andres-serrano/> adresinden 07.09.2020 tarihinde erişilmiştir.
- Hobbs, Robert. (1994). Andres Serrano: The Body Politic In Andres Serrano: Works 1983-1993. Philadelphia: Institute Contemporary Art, University of Pennsylvania. https://roberthobbs.net/book_files/Andres_Serrano_The_Body_Politic.pdf adresinden 08.09.2020 tarihinde erişilmiştir.
- King, Gilbert. (2012). Edward Curtis' Epic Project to Photograph Native Americans, *Smithsonian Magazine*. <https://www.smithsonianmag.com/history/edward-curtis-epic-project-to-photograph-native-americans-162523282/> adresinden 11.01.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Longley, Robert. (2020). Hooverilles: Homeless Camps of the Great Depression. <https://www.thoughtco.com/hooverilles-homeless-camps-of-the-great-depression-4845996> adresinden 17.02.2021 tarihinde erişilmiştir.
- National Coalition for the Homeless. (2018). Hoboes, Bums, Tramps: How our Terminology of Homelessness Has Changed. *National Coalition for the Homeless*. <https://nationalhomeless.org/hoboes-bums-tramps/> adresinden 02.01.2020 tarihinde erişilmiştir.
- Paul, Catherine A. (2017). President Roosevelt's New Deal", *Social Welfare History Project*. <http://socialwelfare.library.vcu.edu/eras/great-depression/the-new-deal/> adresinden 02.01.2020 tarihinde erişilmiştir.
- Serrano, Andres, (2018). "The Art or Homelessness-Andres Serrano", (Video:dk: 8.18), <https://www.youtube.com/watch?v=6IHjJOBKLO> adresinden 02.05.2020 tarihinde erişilmiştir.
- Serrano, Andres. (2013). Andres Serrano's Signs of the Times. <https://creativetimereports.org/2013/12/18/sign-of-the-times-new-york-city-homeless-andres-serrano/> adresinden 01.08.2020 tarihinde erişilmiştir.
- Sutton, Benjamin. (2020). Andres Serrano Wants New Yorkers To Stop Ignoring the Homeless. <https://news.artnet.com/exhibitions/andres-serrano-wants-new-yorkers-to-stop-ignoring-the-homeless-25969> adresinden 17.12.2020 tarihinde erişilmiştir.

BODIES OF A CITY: THE ISSUE OF HOMELESSNESS REVEALED IN ANDRES SERRANO'S ART

Gokcen Meryem KILINC

ABSTRACT

In this article, the reflections of the problem "homelessness" in the field of art will be examined through three different art works created by Andres Serrano within the framework of the subject. The artist focuses on the problem of homelessness in the state of New York, United States, in his art series titled "Nomads" (1990), "Sign of the Times" (2013) and "Residents of New York" (2014). Human body is the smallest unit that forms the social structure. It's effects of its situation between the dilemma of existence and absence in social and psychological areas, will be covered through the dialogues held with the participants that took place in the artist's project. The coding and positioning of the body within the framework of the definition and classification of homeless / homelessness will be mentioned. Besides, the process of transforming the problem into an art work in a creative way will be evaluated.

Keywords: Andres Serrano, homeless, homelessness, body, "Nomads", "Sign of the Times", "Residents of New York"